

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 64, Haziran / June 2020, 261-270

SPOR VE SOSYOLOJİ
BİR YAKLAŞIM DENEMESİ

Sports and Sociology
An Approach Study

(Makale Geliş Tarihi: 18.02.2020 / Kabul Tarihi: 03.04.2020)

Erem SARIKOCA *

Öz

Spor, modern dünyada toplumların zamanlarının önemli bir bölümünü işgal eden bir sosyal eylem biçimidir. Gerek katılımcı olarak, gerekse izleyici olarak modern insanın ilgi alanlarından önemli birisini spor aktiviteleri oluşturmaktadır. Öte yandan spor, önemli bir ekonomik sektör haline de gelmiştir. Bireysel amatör spora yönelik ürünler önemli bir pazar payına sahipken profesyonel-endüstriyel spor ekonomik dünyanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Zaman zaman toplumsal yaşamda spor bireyler, gruplar ve sınıflar arası çatışmanın da bir tür cisimleşmiş hali olarak görülebilir. Toplumsal çatışmanın sembolik (ve bazen) somut hali olarak da yorumlanabilir. Bu çalışma bu yaklaşım tarzının olabirliğini sorgulamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Spor Sosyolojisi, Çatışma

Abstract

Sport is a form of social action which occupies a significant part of the times of societies in the modern world. Sport activities forms one of the

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.; Assist. Prof. Dr. Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Sociology, erem@ata-uni.edu.tr. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8604-5004>.

most important areas of modern human interest both as a participant and as an audience. On the other hand, sports has turned into an important economic sector. While products for individual amateur sports have an important market share, professional-industrial sport constitutes an important part of the economic world. From time to time, sports can be seen as a kind of materialisation of conflict between individuals, groups and classes in social life. It can also be interpreted as the symbolic (and sometimes) concrete form of social conflict. This study aims to question the possibility of this approach.

Keywords: Sport, Sport Sociology, Conflict.

Spor, yaşadığımız dünyanın olmazsa olmaz bir sosyal etkinliği gibi gözük-mektedir. Modern dünyada spor bireysel bir eylem olarak sağlıklı bir yaşam için zorunluluk olarak görülmektedir. Bolca rekabet içeren profesyonel ya da gizli profes-yonel olsun, yaygın izleyici bulan spor alanları da günlük yaşamın bir parçasıdır. Futbol, basketbol, atletizm boks ve benzeri sporlar büyük izleyici ve takipçi kitlesine sahiptirler. Bu alanların her biri milyarlarca birimlik ekonomik üretim ve tüketimi de içlerinde barındırırlar. Ayrıca vurgulamak gerekir ki bireysel gerçekleştirilen ge-rek sağlık amaçlı gerekse gerçekten amatör spor eylemlerinin de büyük bir ekonomik pazarı söz konusudur.

Spor kelimesi Türk Dil Kurumu(TDK)'na göre “*kişisel veya toplu oyunlar biçiminde yapılan, genellikle yarışmaya yol açan, bazı kurallara göre uygulanan beden hareketlerinin tümü*” olarak tanımlanır (TDK; 1338). Fakat spor, sosyal yaşam içerisinde değerlendirildiğinde buradaki tanımlamadan çok daha fazlasını ifade eder. Modern toplumlarda spor, bireyler aktif katılımcı olsun ya da olmasın, yaşamın ol-mazsa olmazıdır. Eğer spor kavramını insanın “hareket etmesi” (Fişek, 1983; 13) olarak tanımlanırsa elbette bu durum binlerce yıl eskiye uzanan bir tarihle karşı karşıya kalmamız anlamına gelir. Ancak günümüzde kullanılan anlamıyla spor insanın bedensel hareketinden çok daha fazlasını içermektedir. Modern dünyada spor, birey-sel, amatör ya da profesyonel anlamda çok daha karmaşık bir ilişkiler ve davranışlar kümesinin bir parçasıdır. İnsan, bir canlı türü olarak var olduğu andan başlamak üzere varlığını koruyup sürdürmek için gerekli eylemleri zorunlu olarak gerçekleştirmiştir. Bundan sonraki süreçlerde (en azından toplumsal yaşamın içerisinde bi-linçli eylemler gerçekleştirdikten, ya da biraz daha sonrası uygarlık denilen yaşam tarzını oluşturduktan sonra) ortaya konan eylemlerin amacı artık sadece doğayla mü-cadele olmaktan çıkmıştır. İnsanın içerisinde bulunduğu yaşam koşullarıyla müca-delesi için gerekli eylemleri sergilemesi spor olarak tanımlanabilir mi? Burası tartış-malı bir noktadır. Ancak bir eylemin spor olarak tanımlanması yaşamın sürdürüle-bilmesi için gerekli olan zorunlu eylemlerden ayrılmasıyla olasıdır. Bu durumda bir soru daha akla geliyor; günümüz diliyle söyleyecek olursak, askeri-militarist amaçla gerçekleştirilen eylemler spor olarak tanımlanabilir mi? Bu soruyu yanıtlamak iki açıdan zorluk göstermektedir; birincisi askeri amaçla yapılan eylemler de aslında varlığını sürdürme çabasının bir sonucu değil midir? Eğer böyleyse diğer insan var-

lığını korumayı amaçlayan eylemleri spor saymıyorsak bunları da spor olarak görmememiz gerekir. Bu sorunun getirdiği ikinci sorun ise şudur; eğer sanayileşme-modernite öncesindeki yaşamda askeri amaçlı eylemleri saymazsak geriye spor olarak tanımlanacak hiçbir şey kalmaz. Örneğin “... okçuluğun İ.Ö. 3000 yıllarında, tunç çağının teknolojisinin bir ürünü ve tarihteki ilk iki devletten biri olan Mısır’da, prenslerin ve soyluların hedef atışlarındaki başarılarının titizlikle tutulduğu bir yarışma aracına dönüşmesidir. Kökenleri insanın sıkılı yumruğunu silah olarak kullanabileceğini akıl etmesine kadar giden boks; tunç çağı Mısır krallıklarında hem savunma saldırı aracı, hem de spor aracı olarak kullanıldığı kazı sonuçlarından anlaşılan kılıcın ardılı eskrim; göğüs göğüse savaş yöntemi olarak mağara insanlarına kadar geriye giden güreş...” (Fişek, 1983; 17) gibi temel sayılabilecek spor aktiviteleri hep askerlik ve savunmayla alakalıdır. Savunmayla ilişkili sporlar bunlarla da sınırlı değildir elbette. İlk akla gelenlerden birisi atlı sporlardır örneğin. At ve atlı araba yarışları tarih içerisinde her zaman ilgi çekmiştir. Örneğin Roma döneminin en ilgi çeken etkinliklerinden biri olan yarışların “savaş arabası yarışı” olarak tanımlanması ilgi çekicidir. Bizim tarihsel kültürümüzle ilişkili olarak benimsediğimiz spor alanları da yukarıdakilerden farklı kökenlere dayanmamaktadır. Örneğin okçuluk tamamen askeri eğitimle ilişkili bir spordur. Benzer biçimde cirit, güreş, matrak ve benzeri spor alanları hep askeri eğitimle ilişkilidir.

Peki, ama bu durumda şiddet içeren karşılaştırmaları, örneğin arena oyunlarını ve gladyatörleri de spor ve sporcuyu olarak mı görmemiz gerekiyor? Buradaki sorun galiba eylemin sonucundan öte, eylemi yapanın durumuna bağlıdır. Arenalarda oluşan durum, bu kavgaların ölümle sonuçlanması, zamanın koşullarıyla açıklanabilse bile asıl mesele eylemi gerçekleştirenlerin özgür iradeye sahip olup olmamalarıdır. Gladyatör oyunları çoğunlukla seçme şansını olmayan köleler tarafından gerçekleştirilirler. Günümüz dünyasının algılama biçimi açısından sporcuyu sağlığı elbette çok önemsenmektedir. Ama insanların hala şiddet içerikli sporlara düşkünlüğü olduğu da açık bir gerçektir. Belki de bu yüzden günümüzün çok modern ve izleyiciye her tür tüketim ve rahatlık kolaylıklarını sağlama amacıyla inşa edilmiş spor alanları hala “arena” olarak tanımlanmaktadır.

Spor ve şiddet ya da diğer bir söylemle çatışma sadece bedensel rekabetle sınırlı değildir. Aynı zamanda bu durum sembolik ve toplumsal değerlerle de ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu Roma İmparatorluğunda İstanbul stadyumunda (at meydanı) yapılan araba yarışlarının taraftarlarında olduğu gibi toplumsal etkinliklerin temsil ve anlam yüklü olması sık gözlenen bir durumdur. Başlangıçta dört ana takım ve renkle simgelenen takımlar zaman içerisinde birbirinin içerisinde eriyerek iki tarafa dönüşmüştür: maviler ve yeşiller. Doğu Roma’da stadyumun (ya da yerleşik deyimle arenanın) siyaset ve toplumsal yaşam üzerine etkilerini ilginç bulanlar “Nika” ayaklanmasıyla ilgili tarihsel bilgilere ulaşabilirler. Benzer örnekleri tarih içerisinde sıklıkla görmek olasıdır. Marx’ın toplumsal evriminin ilk ve son aş-

ması hariç, spor her zaman toplumsal farklılaşmanın ve çatışmanın görünürlüğe ulaştığı bir alan olmuştur. Öte yandan sanayileşme süreci içerisinde spor zamanla karlı bir girişim olarak da görülmeye başlamıştır. Günümüz toplumlarında gerek bireysel sağlık ve gelişim için gerekse takım-kulüp-ülke adına oluşturulan organizasyonlar söz konusu olduğunda spor büyük bir üretim ve tüketim pazarına hitap etmektedir. (örneğin 2017 haziran-2018 haziran ayları arasında en çok kazanan 10 sporcunun sadece bir yıllık gelir toplamı bile 926 milyon dolar civarındadır (BBC News, 2018). Benzer şekilde örneğin futbol kulüplerinin yıllık kazançlarına göz attığımızda da yüksek gelirleri gözlemek olasıdır. Örneğin, Avrupa'nın en çok yıllık gelir elde eden kulüplerinin toplam geliri 2018 yılı için 5 milyar 342 milyon Euro (Deloitte Para Ligi Raporu, 2018) olmuştur.) O halde artık spor ciddi bir endüstriyel ve ticari bir yatırım alanı olarak da tanımlanabilir konuma gelmiştir demek yanlış olmayacaktır.

Diğer insan eylemlerine benzer biçimde bu yatırım alanı da kıt kaynaklar ve kaynaklara oranla daha yüksek bir talebe sahiptir. Bunun doğal sonucu olarak spor, geçmişinde var olan tabakalaşma ve kültür sonucunda ortaya çıkan çatışmaya ek olarak bir yandan da ekonomik ve ticari bir çatışma alanı oluşturmaktadır. Günümüz dünyasının tüketim üzerine biçimlendiği iddialarını göz önünde tutmak gerekirse, bir sektör olarak sporun tüketim üzerindeki büyük etkisini de önemsemek gereklidir. Tüketim Katedralleri arasında spor merkezlerini de eklemek yanlış olmayacaktır (Ritzer, 2011;44). Bireysel spor aktivitelerinin yanında bunlara profesyonel spor kulüplerini, bu kulüplerin ürün satış mağazalarını ve stadyum-spor salonu gibi faaliyet alanlarını da eklemek gereklidir.

Örneğin ülkemizde (spor denilince genellikle futbola odaklanıldığından) Fenerbahçe Spor Kulübünün 2019 yılında resmi satış mağazasından gerçekleştireceği satışlardan yaklaşık on milyon Euro gelir elde edeceği öngörülmüyor (Sporx, 2019). Benzer bir şekilde ülkemizin diğer büyük spor kulüplerinden Beşiktaş Jimnastik Kulübü ve Galatasaray Spor kulübünün de benzer gelirlere ulaşması şartıdır. Bu beklentiler kulübe ait bütün ürünlerin satışından oluşmaktadır. Dünya çapında satış gelirlerine bakıldığında ise İspanyanın dünyaca ünlü Real Madrid Futbol Kulübünün sadece forma satışından kaynaklanan perakende ürün satışlarından elde ettiği gelir 2018 yılında 24 milyon 390 bin Euro seviyesinde olmuştur (Bein Sports, 2019).

2018 yılında bu kadar yüksek gelirlerin konuşulduğu spor dünyasında en çok kazanan sporcular listesinde ilk onda profesyonel boksörler (2 sporcu), Amerikan futbolu oyuncular (2 sporcu), NBA (Amerika ulusal basketbol ligi) oyuncular (2 sporcu), tenis (1 sporcu), ve futbolcular (3 sporcu) domine etmektedir (NTV, 2019). Bu listeler her yıl için hazırlandığından yıl içi kazançları kapsamaktadırlar. Dolayısıyla o yıl içerisinde karşılaşma yapmayan sporcular genel kazançları ne kadar yüksek olursa olsun listelere girememektedir. İlginç olan noktalardan birisi ise 2018 yılı için hiçbir kadın sporcunun en çok kazanan ilk yirmi içerisinde kendisine yer bulamamasıdır.

Büyük ticari karlar elbette sportif rekabet dışında büyük ticari rekabetlere de sebep olmaktadır. Örneğin Dünya veya Avrupa futbol şampiyonalarına katılan takımların forma sponsorlarının hangi firmalar olacağı kıran kırana devam eden pazarlıklar sonucu ortaya çıkmaktadır. Gerek bireysel gerek takım sporlarının sponsorları rekabette önemli roller üstlenmektedir.

Öte yandan spor, büyük toplumsal kitlelerin gerek aktif gerek izleyici olarak önemli zaman ayırdıkları bir alanı oluşturmaktadır. İnsanların boş zamanlarının değerlendirilmekten ziyade özellikle zaman ayırdıkları bir alan haline gelmiştir günümüzde endüstriyel spor. Bireylerin hem taraf olma tutkusuyla hem de bireysel gereksinim ya da motivasyonlarını sağlama amacıyla yaptıkları harcamaların boyutuyla da ilişkili olarak spora ayırdıkları zaman da gündelik yaşamlarında gittikçe artmaktadır.

Spora sosyolojik yaklaşım bu ve buna benzer pek çok alanda çalışma gerçekleştirilme olanağına sahiptir. Ancak ülkemizde spor üzerinde bolca konuşulmasına karşın etkin bir sosyoloji çalışma alanı olarak görülmemektedir. Gerçi Türkiye’de yazılı ve görsel medya spor denince bir ölçüde takım sporları ama özellikle futbol üzerine odaklanmıştır. Örneğin gazetelerin spor sayfalarının farklı spor alanlarına ayırdıkları alan ile futbola ayrılan alan kıyaslanamaz bile. Ülkemizde en çok ilgi ve izleyici çeken spor alanı olarak görülen futbolun gördüğü ilgi taraftarlıkla ilgilidir. Futbol kulüplerinin taraftarlarının büyük bir çoğunluğunun futbola olan ilgisi başarı ile doğru orantılı görülmektedir. Futbola ilgi gösteren diğer ülkelerin aksine, en fazla taraftara sahip olmakla övünen futbol kulüplerinin bile başarısız geçen sezonlarda izleyici bulmakta (gerek stadyumlarda maça giden izleyici sayıları, gerek maçları yayınlayan platformların abone sayılarından anlaşılacağı gibi) zorlanmaktadır.

Günümüz dünyasında sosyoloji spor olgusuna boş vakit geçirme eyleminden bireysel aktiviteye, tüketim alışkanlıklarından semboller üzerine düşünmeye, toplumsal çatışma alanlarından biri olmaktan işlevsel etkinliklere ve sayılamayacak kadar çok yaklaşım biçimiyle pek çok noktadan inceleme olanağına sahiptir. Ancak Türkiye’de sosyolojinin üzerinde çok fazla durmadığı alanlardan birisinin de spor alanı olduğunu vurgulamak gerekir. Örneğin Ulusal Tez Merkezi’nde kayıtlı bulunan tezler arasında spor sosyoloji olarak sınıflandırılan tez sayısı çok sınırlıdır. Ülkemizde 2000-2018 yılları arasında spor sosyolojisi alanında yapılan doktora tezi sayısı sadece beş tane olarak gözükmektedir (Ulusal Tez Merkezi, 2019). Oysa, spor da toplumun ürettiği diğer kurumların olduğu kadar ilgilenilmeye değer bir toplumsal kurumdur. Bir başka açıdan ise spor toplumu yansıtan ve egemen toplumsal yaklaşımı destekleyen bir yapılanma içerisinde (Talimciler, 2015: 70).

Toplumsal bir kurum ve eylem biçimi olarak elbette spor olgusuna yönelik değerlendirilebilecek pek çok sosyoloji yaklaşımı vardır*. Spora sosyoloji açısından yaklaşıldığında kullanılabilir yaklaşımlardan birisi de “çatışma Teorisi”dir. Kısaca çatışmacılık olarak tanımlanan yaklaşım zaman içerisinde çeşitli evrelerden geçerek olgunlaşmıştır. Başlangıçta çatışmacı yaklaşım kıt olan üretim araçları ve kaynakları elde etmek için insanların arasındaki rekabete odaklanmış olarak var olmuştur. Çatışmacı yaklaşım, kabaca ifade etmek gerekirse, bireylerin ve toplulukların güç elde etmek için sürekli rekabet ve çatışma içerisinde olduğunu öne sürer (Wallece-Wolf, 2012: 107). Bu yaklaşım beraberinde büyük teorilere kaynaklık eden bir anlayışı getirmiştir. Kökeni eskilere dayanan çatışma teorisinin modern yaklaşımının kurucuları Karl Marks ve Georg Simmel olarak görülmektedir. Çatışmacı yaklaşım temelde bütün toplumları kapsayan makro-büyük boy kuramlardan birisini oluşturur. Marksist yaklaşım çatışmayı “son tahlilde” sınıf çıkarları kavramı üzerinden açıklar. Modern toplumda iki sınıf yani “*mülk sahipleri ve işçiler karşı çıkarılara sahiptir, zira mülk sahibi sınıf kendi fiziksel var oluş koşulları –veya gerçekte, daha ziyade kendi lüks varoluş koşullarını- sadece üretim araçlarını tüketilebilecek şeyleri yaratan kişilerin ellerinden aldığı takdirde karşılayabilir*” (Cuff, 2013: 30). Marks’a göre bu durum özel mülkiyetin var olduğu andan beri sürekli egemenlerle çalışanlar arasında çatışmaya neden olmuştur. Bütün tarihsel evrimin nedeni de bu çatışma dinamiğidir. Eğer üreticiler bir gün bu gerçeği, yani üretim gücünün aslında patronlar ve mülk sahiplerinde değil de kendilerinde olduğunu fark ettiklerinde bütün dünya değişecektir.

Modern çatışma kuramcılarının iddiaları ise temel sayılıları kabul etmekle birlikte bu kadar keskin dönüşümlerden yana değildir. Çağdaş düşünceyi önemli ölçüde belirleyen sosyologlardan Ralph Dahrendorf kuramın temel yaklaşımını şöyle tanımlar:

“ 1- Her toplum her noktada ve her an çelişki ve çatışmaya dayanır ve buna açıktır.

2- Çatışma ve çelişki toplumun temel niteliği olup her zaman her yerde vardır.

3- Her toplum her noktada ve her an değişmelere açıktır. Toplumsal değişme her zaman ve her yerde vardır.

4- Toplumu oluşturan her öge toplumun çözülmesine ve tekrar bütünleşmesine, diğer bir deyişle değişmesine katkıda bulunur.

5- Her toplum onu oluşturan bireylerin bazılarının diğerleri üzerindeki zorlamasına dayanır. Eş deyişle, her toplum zorlamaya dayalı bir bütünlük gösterir. Bu

* Sosyoloji teorilerinin spor olgusuna yaklaşımları hakkında daha fazla bilgi için bkn: (Dever, A. 2017).

nedenle de çatışma toplumun doğal olduğu kadar kaçınılmaz bir niteliğidir” (Kızılcık,1996: 112). Toplumun ortak değerlerin uyumu üzerinden varlığını sürdürdüğünü öne süren yaklaşımların aksine çatışma yaklaşımı toplumsal düzenin sağlanmasında iktidarın rolünü önemser (Ritzer-Stepnisky, 2013: 80). Bu yaklaşıma göre toplumsal yaşamda çatışma kaçınılmaz olarak gözlenen bir durumdur. Çatışmacı yaklaşımı benimseyen düşünürlerin büyük çoğunluğu spor olgusuna bir “meta” olarak yaklaşmaktadırlar. Bu yaklaşım biçimi bir yandan sporun ekonomik değeri ve sömürü aracı olması üzerine odaklanırken diğer yandan sporu bir uyuşturucu, kitleleri gerçeklikten uzaklaştırma aracı olarak görmektedir (Dever, 2010: 140). Bu durumda açıklamanın spor için önemsedığı yön, çalışmayanlar ve gelir düzeyi düşük olan toplum kesimlerini politika ve sosyal eşitsizliklerden uzak tutması ve şiddet, başkaldırı ya da isyanla ilgilenmemelerini sağlayan bir araç olmasıdır (Arik, 2004: 119).

Çatışma kuramının teorisyenleri spor olgunun toplumsal düzen içerisindeki olumsuz yansımalarını ve egemen sınıfların iktidarlarının devamı için kullanılan bir araç olarak kullanılmasına odaklanmışlardır. Genel olarak bakıldığında çatışma teorisyenlerine göre;

- a) Spor yabancılaşma üretmekte, kurallarla düzenlenmiş ‘oyun’ özgürlüğü ortadan kaldırmaktadır.
- b) Devlet ve egemen sınıflar sporu baskı ve sosyal kontrol aracı olarak kullanmaktadırlar.
- c) Spor sayesinde kapitalizmin temel ilkesi olarak vurgulanan ‘çalışanın kazanacağı’ sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu durum toplum içerisinde de başarının çalışmayla elde edileceği, sıkı çalışmanın bir sonucu olduğu sayılığını güçlendirmektedir. Bu durum bireylerin başarı ya da başarısızlıklarının nedenlerini toplumsal düzen, ekonomik sistem ya da siyasal yaklaşımlar üzerinde sorgulamalarını önlemekte aksine bütün eleştiriyi bireyin kendi yetersizliği üzerinden açıklamaya olanak sağlamaktadır.
- d) Spor sayesinde ticaret ve ekonomi üretilmekte, bireyler buna bağımlı hale getirilmektedir.
- e) Spor üzerinden milliyetçilik, devletlerin güç kavgaları, ırkçılık ve cinsiyetçiliği meşrulaştırma çabaları sergilenmektedir (Dever, 2017: 126).

Gerçekten bu eleştirilerin doğruluk payları yüksektir. Spor, uluslararası federasyonlar tarafından düzenlenmekte, standartlaştırılan kurallar ve yönetmelikler sayesinde dünyanın hemen her tarafında hemen her spor aynı biçimlerde gerçekleştirilmektedir. Bu durum farklılaşmayı, bireysel özgürlük arayışlarını illegal hale getirmekte, yönetmeliklere uymamayı spor açısından cezalandırmaktadır. Ama bu durum aynı zamanda rekabeti canlandırmakta, uzak coğrafyalardaki bireylerin birbirleriyle yarışmasını da olanaklı hale getirmektedir. Spor, elbette çalışmayı ödüllendiren bir sosyal aktivitedir. Ancak olanaklar da aynı ölçüde önemlidir. Günümüzde

bireyler de artık sadece çalışmayla spor da başarının gelmeyeceğinin bilincindedir. Bu durumun tipik örnekleri Afrikalı ve Afro-Amerikan bireylerin benzer fiziksel özelliklerine karşın elde ettikleri olanaklara bağlı olarak kazandıkları başarılar ve hangi spor dallarına yöneldikleri karşılaştırılarak rahatça gözlenebilir. Benzer biçimde Almanya'da yaşayan Türkler arasından uluslararası ölçekte başarılı olan sporcu (özel olarak bakılırsa futbolcu) sayısı Türkiye'deki sayılar oransal olarak karşılaştırılabilir. Sporun önemli bir ticaret alanı/aracı haline geldiği açıktır. Yukarıda söz ettiğimiz ekonomik veriler de bu durumu ortaya koymaktadır. Elbette başarılı sporcuların elde ettikleri kazançlarının önemli bir bölümünün sponsorlar ve reklam verenler tarafından karşılandığını da unutmamak gerekir. Sıradan bireyler için belirli bir marka spor ayakkabı giymenin onu aynı markanın reklamını yapan sporcunun yeteneklerine ulaştıracağına inanmak eğlencelidir.

Spor siyaset-ideoloji ilişkisi ise kaçınılmazdır. Siyaset doğası gereği her toplumsal olgu ve yapıyı kendi çıkarlarına uygun halde tutmaya ve kullanmaya eğilimlidir. Modern toplumlarda da spor sadece bir etkinlik değil aynı zamanda pek çok farklı mesajı da içeren bir eylemdir. Söylemde var olan ve genel kabul gören spor-barış-kardeşlik ya da farklılıkların spor yoluyla azaltılacağı ve ortadan kaldırılabileceği ilkeleri birer temenni olmanın ötesine pek de geçebilmiş görünmemektedir. Tarihteki kimi uygulamalar zaten gerçekliğin söylemlerden epey farklı olduğunu vurgulanmasına olanak sağlamaktadır. Örneğin yukarıdaki söylemin temel aktivitesini oluşturduğu düşünülen olimpiyat oyunları pek çok kez söylemin tersi durumlar oluşturmuştur. Örneğin 1936 Berlin olimpiyat oyunlarında Hitler Almanya'sı tüm dünyaya kendi ideolojisinin ve toplum düzeninin propagandasını yapma olanağı bulmuştur. 1980 Moskova ve bunu takip eden Los Angeles oyunları soğuk savaşın gölgesinde tarafların birbirini protesto etmesi sonucunda eksik katılımlarla gerçekleştirilebilmiştir. Spor, kolay kolay siyasetin gölgesini üstünden kaldıramamıştır. Olimpiyatlardaki madalya rekabeti aslında bir anlamda ulusların ve siyasal sistemlerin rekabeti haline gelmiştir. Bu durumun sonucunda doping ya da kazanmak için her şey mubahtır anlayışı devletler eliyle gerçekleştirilen ve açıkta kınansa da gizlice spor politikalarının bir parçası haline gelen yasa dışı uygulamaları beraberinde getirmiştir. Yani bir anlamda "soğuk savaş" spor alanında olimpiyat oyunları aracılığıyla sürdürülmüştür.

Spor siyaset ilişkisi sadece uluslararası alanda geçerli değildir elbette. Gerçi futbol yüzünden çıkan (ya da alevlenen) savaşlarda ulusların tarihinde yer almıştır. 1970 Dünya Kupası elemelerinde karşılaşan iki komşu ülke El Salvador ve Honduras arasındaki üçüncü maç sonrası çıkan ve 100 saat süren savaş, dünya literatürüne '**Futbol savaşı**' olarak geçmiştir. Savaş sırasında 4 bin kişi ölmüş, 12 bin yaralanmıştır. Elbette iki ülkenin savaşmasının tek geçerli nedeni bir futbol karşılaşması değildir. Ama futbol, iki ülke arasındaki gerilimlerin açığa çıkmasında bir tür kata-

lizör işlevi görmüştür. Tıpkı Birinci Dünya Savaşının kıvılcımının Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Arşidük Ferdinand'ın öldürülmesiyle çakmasında olduğu gibi.

Ülke içi siyaset açısından da spor hem iktidar sahiplerine hem de muhaliflere propaganda için olanaklar sunmaktadır. Örneğin 1968 Mexico City Olimpiyat Oyunlarında podyuma çıkan Amerika Birleşik Devletleri sporcusu atletlerden şampiyon Tommie Smith ve bronz madalyalı John Carlos madalya töreni sırasında ülkelerinde yaşanan ırk ayrımını protesto etmek ve aynı zamanda siyasal bir hareket olarak Amerika'da gelişen "Kara Panterler" örgütünün propagandasını yapmak amacıyla örgütle bütünleşen simgesel hareketi gerçekleştirmişlerdir. Bu eylem, olimpiyat oyunlarında simgeleşen protesto eylemlerinden biri olmuştur.

Spor ile siyaset, ideoloji, inanç gibi toplumsal dinamikler arasındaki ilişkileri gözlemlenmenin en iyi yollarından biri günümüz dünyasının en fazla ilgi gören spor dallarından birisi olan futbola odaklanmak olabilir. Gerçekten de futbol, yüklenen anlamlar açısından toplumsal yaşamdaki pek çok çatışma unsurunun sembolik (bazen de reel) taşıyıcısı durumundadır. Futbola yüklenen anlamlar bazen gerçeklikten uzak olsa da kitleleri sembolik olarak tatmin etmeye yeterli olmaktadır. Örneğin milyonlarca birim değer taşıyan, yönetim gücü büyük şirketlerde ya da iş adamlarında bulunan, oyuncularını büyük paralara transfer edilen ve aynı büyüklükte ödemeler alan bir futbol kulübünün sosyalist ideolojiyle ilişkisi ne olabilir? Yine de böylesi kulüpler geçmişlerinden gelen mesajları hala taraftarlarının gözünde diri tutabilmektedirler.

Futbol dünyası içerisinde anlam yüklenmiş pek çok rekabeti oluşturup yaşatabilmiştir. Bu durum sanayileşme sürecini diğerlerinden daha önce yaşamış olan toplumlarda daha belirgin ortaya çıkmaktadır. Kısaca örnek vermek gerekirse içerisinde dinsel rekabet bulunan büyük rekabetlerden birisi Liverpool-Everton rekabetidir. Aynı kentin iki takımı arasındaki rekabet aslında ortaya çıkışı açısından bakıldığında toplumsal temsile dayalı değil gibidir (Mason, 2015: 294). Ama günümüzde pek çok insan için bu rekabet Liverpool kentinde Protestan Katolik anlayışları arasındaki farklılıkların sembolü gibi algılanır. Öte yandan Liverpool futbol kulübü çalışan sınıf bağlantısından dolayı işçilerin takımı gibi bir ek sembole de sahiptir. Takımın kısaltması "the reds" Türkçeye genellikle "kırmızılar" olarak tercüme edilse de başka bir tercümeyle "kızılar" olarak da çevrilebilir.

İskoçya'da ise Celtic-Glaskov Rangers arasındaki mücadele benzer biçimde hem mezhepsel hem de siyasal tavır olarak algılanmaya olanak sağlamaktadır. Kıta Avrupa'sında da İspanya'da Real Madrid-Barcelona ve Atletico Bilbao karşılaşmaları merkezi yönetim-özerklik arasındaki mücadele gibi algılanırken yine Real-Atletico Madrid rekabeti monarşi (daha önceleri Franko diktatörlüğüyle) cumhuriyetçile-

rin yeşil sahada kozlarını paylaşması olarak görülmektedir. Güney Amerika’da Arjantin’de de Boca Juniors-River Plate rekabeti de toplumsal ayrımlar üzerine şekillenmiştir.

Sonuç olarak spor herhalde asla sadece bedensel aktivite olarak değerlendirilemeyecek kadar önemli bir toplumsal etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz dünyasında spor, toplumsal yaşamın öyle ya da böyle ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Spor olgusunu sosyoloji açısından değerlendirmek için pek çok klasik ve modern sosyoloji teorisi bizlere olanak sunar. Çatışma teorisi sporun toplumsal yaşamdaki yeri ve (her ne kadar kuramın klasik doğasına ters de olsa) işlevini sorgulamak için bize veriler sunan yaklaşım biçimlerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle sporun ekonomik boyutunun ve ticari işlevinin gittikçe arttığı günümüz “tüketim toplumlarında” spora sosyolojik ilginin artması kaçınılmaz gibi gözükmektedir.

Kaynakça

- Fişek, Kurthan (1983). Spor Yönetimi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: Ankara.
- BBC News (2018). www.bbc.com/turkce, “Forbes En Çok Kazanan Sporcular Listesini Açıkladı” (ok: 26.11.2019)
- Deloitte, (2018). www2.deloitte.com, “Deloitte Futbol Para Ligi Raporu Yayınlandı” (ok: 26.11.2019).
- Ritzer, George (2011). Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Sporx (2019). www.sporx.com/“fenerbahcede-kasa-doluyor”, (ok: 27.11.2019)
- Bein Sports (2019). <https://tr.beinsports.com/haber/real-kontrolu-eline-aldi-formatislari>, (ok: 27.11.2019)
- NTV (2019). www.ntv.com.tr/galeri/spor/yilin-en-cok-kazanan-sporculari, (ok: 27.11.2019).
- Ulusal Tez Merkezi (2019). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi, (ok: 28.11.2019)
- Talimciler, Ahmet (2015). Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporu, Bağlam Yayıncılık, Ankara.
- Wallece, Ruth A. – Wolf, Allison (2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramları, çev: Leyla Elburuz-M. Rami Ayas, Doğu-Batı Yayınları: Ankara.
- Dever, Ayhan (2017). Sosyolojik Teoriler ve Spor, Çizgi Kitapevi: Konya.